

Aleš Ušeničnik: **Knjiga o življenju**. Ljubljana. 1916. Izdala in založila »Leonova družba«. — Tiskala »Katoliška tiskarna«.

Ta lepa knjiga je takorekoč en sam mogočen klic po življenja vsebini in njegovih ciljih, klic po večnosti, po Bogu. Iz neoporečnega dejstva, da vsa posvetna blaginja človeku ne more prinesiti tako silno zaželjene sreče, sledi nujno, da mora biti onstran groba tista blaženost, ki je cilj našemu žitju in bitju. Ušeničnikova jasna izvajanja pa niso suhoparni silogizmi, ampak dihaajo življenje, ker so vzeta iz sodobnega življenja. In prav to je posebnost in prednost te knjige. Aleš Ušeničnik ne obsoja samo modernega sveta in njegovega tavajočega hlastanja po varljivih idealih sreče, ne, on navaja moderne same, najmerodajnejši zastopniki modernega življenja in mišljenja nastopajo v tej knjigi, iz njihovih lastnih ust slišiš bolešno priznanje, da je vse na svetu prazno in ničevno. Tu govori slavni pisatelj Tolstoj, globoki filozof Kant, materialista Büchner in Du-Bois-Reymond, idealista Paulsen in Eucken, monist Ostwald, pesnik-konvertit Jørgensen; tu govorijo tudi stari zastopniki življenjske filozofije: eklektik Ciceron, stoiiki: suženj Epiktet, cesar Mark Avrel, državnik Seneka; in zopet moderni: angleški državnik Balfour, Francoz Ollé-Laprune, zoolog Branca, radikalec Masaryk, plemeniti, a nazadnje skeptični Mallock, trdno na božjih tleh stoječi filozof Bahnes, globokoumni Avguštin, ponižni Frančišek iz Asizija. — Tu ni nič teorije, nič doktrinarosti, kar je zapisano, se je vse doživelo in se še vedno doživlja. In kaj je bolj resnično kot to, kar se doživlja? Če je resnična beseda nekega filozofa, ki pravi, da se mora filozofija bolj doživeti nego doumeti, tedaj je Ušeničnikova knjiga o življenju v resnici filozofija življenja.

Knjigi so pridejani trojni dodatki: literatura, slovarček filozofičnih izrazov in opombe. Zelo srečna je bila misel, pridejati »nekaj literature za nadaljnji študij« (str. 146. sl.). Tu imaš literaturo o filozofiji, apologetiki, o vedi, veri, o monizmu, o Bogu in nesmrtnosti duše, o Kristusu in Cerkvi, o konvertitih, o življenju in posmrtnosti. Skoraj pri vsakem delu nam pisatelj podaja njega kratko vsebino, oceni njegovo vrednost, označi njegovo posebnost. Za te praktične migljaje smo pisatelju še prav posebno hvaležni. Saj je večkrat težko najti, kar bi človek rad dobil. V Ušeničnikovi knjigi imaš o vseh življenjskih vprašanjih najmodernejša dela našeta. Tu bi bila morda umestna opazka, kako zelo potrebujemo informacij o inojezičnih filozofskih in splošno kulturnih publikacijah: o modernih glasovih glede vede in vere, glede narave in življenja, glede vseh kulturnih vrednot. V slovenščini nimamo takih aktualnih del, seči moramo po tujih, predvsem pa moramo vedeti zanje. Naše revije in listi naj bi bili tudi obzorniki, ki naj bi obveščali občinstvo o sadovih duševnega dela pri drugih narodih. Ko preneha vojska z orožjem, se bo začelo med narodi umsko tekmovanje; če se ga Slovenci morda ne bomo mogli udeleževati, ga vsaj pazno zasledujmo!

Drugi dodatek je slovarček filozofskih terminov, ki bo zlasti manj ukim zelo prav prišel. Filozofski izraz je najprej jezikovno razložen, nato sledi stvarni pomen, pogosto je navedena tudi zgodovina njegovega razvoja in avtor, ki je dotični izraz ali sestav uvedel v filozofsko umovanje. Tudi ta dodatek je zelo praktičen in poln vsebine.

Knjigo zaključujejo opombe, ki jih pisatelj ni hotel dejati pod črto, da ne bi navadnih čitateljev motile. Tu so citirana porabljena mesta, pridejane sorodne misli od drugod, včasih tudi življenjska zgodba tega in onega moža, čigar nazore o življenju nam pisatelj v knjigi razgrinja.

Pisatelj-filozof, kakršen je Aleš Ušeničnik, si je moral ustvariti svoj jezik. Ušeničnik zna narodni besedni zaklad strniti v prozorno, gladko se prelivajočo dikcijo. Njegov govor je jasen, obilen v izrazih, a ne pregotobeseden. V njem vse živi, misel komaj čaka, da se zlije v besedo; njegov izraz, ta »odrešenik čutil«, je dovršen in izklesan. Aleš Ušeničnik piše z zavzemajočo silo in mogočno prepričevalnostjo; in drugače tudi ne more, saj mu prihajajo misli iz polnega srca, iz globine duše. Nenavadno živahen je njegov jezik vsled pogostnih vzklikov in vprašanj, n. pr.: »In zares, ali ni resnično, kar je dejal Chateaubriand, da je razlita po svetu neka večna melanholija?... Odkod ta nemir? odkod to večno hrepenenje? Ali je mar dano srcu hrepenenje samo za to, da ga nikdar ne neha mučiti, ker se nikdar ne izpolni? Muka zadnji smoter bivanja? Nezmisel!« (Stran 54.) Smotrna posebnost njegovega pripovedovanja je, da misel, ki jo je na široko razpredel, še enkrat na kratko povzame; n. pr.: Resnica življenja mora biti, resnica je. (Str. 51.) Tako Masaryk. (Str. 73.) — Ali pa s takim kratkim stavkom opozori na prihodnji odstavek; n. pr.: Ničemurna prevara! (Str. 83.) Človek se zave dolžnosti. (Str. 99.) Taki mejniki so spominu opora pri daljnjem izvajanju, hkrati pa nudijo duhu prijeten oddih. Tako je tudi jezik v tej knjigi poln življenja.

Če povzamemo svojo sodbo o tej knjigi, moramo reči: Ušeničnikova knjiga o življenju je huda obtožba sodobnega življenja, a apologija človeškega življenja, zato tudi apologija vere in cerkve. Ta knjiga naj bi bila ogledalo vesti in vademecum slovenskega izobraženca.

Dr. I. Samsa.

Dr. Josip Gruden: **Zgodovina slovenskega naroda**. 6. zvezek. Celovec, 1916. Izdala »Družba sv. Mohorja«.

Šesti zvezek Grudnove zgodovine obsega drugo dobo novega veka: dobo državnega absolutizma in centralizacije, 1619—1792. Da so v tem času zunanji dogodki manj važni nego notranje življenje, kaže že razdelba poglavij. Enajst jih je; to moremo le z veseljem pozdraviti, kajti mnogo rajši prečitamo dva odstavka po 20 strani kakor enega s 40. Zanimiva so ta poglavja. Poglejmo njih naslove:

1. Cesarja Ferdinand II. in Ferdinand III. Novi kmečki upori.
2. Leopold I. in njegovi ministri. Grofija Istra. Prva vojna s Turki.
3. Zarota Petra Zrinjskega in Frana Frankopana. Druga vojna s Turki.
4. Kruci na Štajerskem. Josip I. in Karol I.
5. Marija Terezija in njene državne reforme.
6. Cerkvene razmere. Ustanovitev goriške nadškofije.
7. Šolstvo pod Marijo Terezijo. Ustanovitev ljudske šole.
8. Jožef II. in jožefinizem. Vojna s Turki. Leopold II.
9. Kulturne razmere. Plemstvo in meščanstvo. Trgovina in obrt.
10. Znanost in umetnost. Valvasor. Slovenščina v besedi in pismu.
11. Iz ljudskega življenja. Kužni časi, čarovništvo, razbojniki.

Zanimajo nas predvsem kmečki upori, državne reforme in kulturne razmere. Reči moramo, da je vse prav

dobro obdelano; pa tudi lahko se čita, zlasti če primerjamo ta zvezek s prvimi. Žalostno nalogo so pravzaprav imeli Hrvati, vedno so morali naše kmete učiti pokorščine nasproti graščakom. In davke so jim vtepal. Dežele so morale v onih časih veliko žrtvovati. In koliko darov je bilo treba! Mnogo smo imeli obiskov; navadna poročila nam malo pripovedujejo o tem, Grudnova zgodovina nas pa o vsem pouči. Iznova zopet izvemo staro zgodovinsko resnico, da zarotniki navadno nimajo dosti poguma. Pragmatična sankcija je natančno opisana; razumeli jo bomo tem bolj, ker se ravno v sedanji svetovni vojni pravzaprav spet bije boj zanj. Kdor ni o teh stvarih dobro poučen, naj vestno prebere stran 937. Pride čas Marije Terezije, čas bodrečega žarenja na obzorju, povsod gre na bolje. Seveda je prvi namen vladeboljšanje državnih financ, zato pomaga kmetu; a to nič ne de, da se mu le začne bolje goditi, najsi bo namen ta ali oni. Prav instruktiven je pogled v posamezne panoge kmetovalstva onih časov; pazljivo zasledujemo razvoj šole, opazujemo, kako se godi slovenščini, in vidimo, da že takrat nastaja odpor proti tujemu jeziku. Paglovca in Kumerdeja si bomo za vselej zapomnili. Pozneje pa škofa Herbersteina, prvega pomočnika Josipa II. Previdno se suče pisatelj okoli kočljivega predmeta jožefinizma. — Najrajši smo čitali odstavke 9.—11. Z ljubeznijo je opisan Valvasor; a premalo izvemo o njem. On je v zgodovini naših krajev tako monumentalna postava, da bi zaslužil poseben večji odstavek namesto štirih strani. Če posveti n. pr. nemški zgodovinar Mayer v svoji knjigi, ki opisuje zgodovino cele naše monarhije, Valvasorju štiri strani, koliko bolj bi se morali mi ozirati nanj. Sicer je pa dostikrat citiran, zato je skozi cel zvezek med nami; opazili smo tudi, da je pisatelju odmerjen prostor. Mi bi mu ga dali več na razpolago.

Semintja se najde kakšna majhna netočnost, ki pa celotnega vtisa nič ne moti. Mi bi pisali Betlen namesto Bethlen, Mikulov mesto Nikolsburg, tudi ne Oppeln. Ferdinand III., 1637—1657. Ne Raab. Glede števila vojaštva so mnenja seve zelo različna; 250.000 na str. 918. se nam zdi preveč. Tam tudi tiskovni pogrešek 1883. tam tudi Rüdiger, str. 919. pa Rudiger. 300 topov je vzel Kara Mustafa seboj, 370 so mu jih pred Dunajem vzeli (str. 920.). To je treba pojasniti, kar je seveda lahko; saj jih je morda dobil po tedanji turški Ogrski. Str. 922. Staremburg mesto Starhemberg. Na str. 932. stoji: Jožef I. je umrl za kozami 17. aprila 1711, spodaj pa, da je ravno ta Jožef sklenil satmarski mir, kojega datum je pa na str. 931. 1. maj 1711. Sedaj pravimo Svištov, ne Svistova. Na str. 1023. piše Valvasor: vendar je večina meščanov tujcev —, par vrstic za tem pa: tako da tretji del meščanov sestoji iz tujcev. Če sta na strani 1042. dva Ivana, naj bo pa še Bart. Jernej. Str. 1052. Robov vodnjak, par vrstic potem pa Robba. Str. 1072. izžarjevajo. Str. 1073. mora biti namesto 1533 gotovo druga letnica, ker pravi »vnovič« in je to po l. 1543. Spodaj je letnica 1582, potem »leto pozneje« in nato »spomladi istega leta (1586)«. »Mezlan« je štirikrat razložen itd. Torej same malenkosti, ki le pričajo, da delu ne moremo ničesar očitati, ker je res izvrstno. Kdor se s takimi stvarmi sam ukvarja, vé Grudnovo zgodovino tem bolj ceniti.

V. Š.

Franc Pengov: **Podobe iz narave**. 1. zvezek. Celovec. 1916. Izdala »Družba sv. Mohorja«.

To knjigo smo težko pričakovali; ljudstvo je ni toliko pogrešalo, a pogrešali so jo znanstveniki za ljudstvo, in ko je prišla, nas je presenetila, ker nismo toliko pričakovali. Že razdelitev ugaja: »Jesenski sprehod, materinska skrb narave v jeseni, rastlinska pošta, zimski sprehod in razni stanovi, kakor telovadci, vojaki, morilci, mornarji in ladjetesarji, topničarji, saperji in minerji, pridigar, na prednjih stražah.« Vse je tako logično in neizogibno, polno vrvenja in življenja, polno odgovorov in rešenih zagonek, a obenem ti je vsak pojav, vsak najmanjši slučaj žareč refleksi velike dobe, ki jo zdaj živimo. — Nazadnje pa zakuka kukavica in nehote zazremo pred seboj nekaj lepega, pomladanskega in srečni smo, ko začutimo globoko silo lastnega vstajenja. Avtorju se je posrečilo najti način, ki ugaja ljudstvu in je prijeten tudi izobražencu. Različnost tvarine in lahka govorica dajeta podobam barv in življenja, tako da bralec ne more nehati, morebiti tudi zato ne, ker so ilustracije kljub znanstveni prilagoditvi dokaj mične in zabavne. Škoda, da jih je tako malo in da ni nobenih neposrednih posnetkov iz narave.

Knjiga bo, mislim, vsepovsod ugajala, posebno zaradi svojega smotra, ki je: dati znanstvu tako obliko, da ga bo razumelo tudi ljudstvo. Nemci imajo že celo vrsto takih poljudnih knjig, najbogatejše razposilja v svet »Kosmos«. Delovanje na polju popularizacije je zanimivo in blagonsno, a v ravno isti meri tudi nehvaležno, kajti meje med znanstvom in diletantstvom so včasih tako nejasne, da je treba tudi pisatelju-strokovnjaku velike opreznosti, zlasti če snovi ne črpa iz strogo znanstvenih virov, ampak tudi iz poljudnih knjižic. Noben pisatelj ne štedi z domišljijo in na ta način se lahko pripeti, da vzraste z zrnem vred tudi plevel. Takih pojavov poznamo dovolj, nekaj sličnega je povedal prof. Abel o poljudnih knjigah znanega Bölscheja. Ako pa avtor ne navede literature, se skrbni bralec spomni nehoti na take pregrehe in z neko notranjo nezadovoljnostjo bere in tehta in tehta in bere — naenkrat je postal nezaupen.

Tudi v drugem oziru je znanstveno sliko težko spraviti v poljuden okvir. Mislim na naše usodepolne teorije. Če kdo ni izobražen dovolj, da bi mogel ločiti hipotezo od dejstev in da bi mogel kljub objektivno razloženim hipotezam verovati, je pametneje, da mu o takih problemih molčimo; tako n. pr. o Darwinu. Darwin je mnogo mislil, mnogo vedel in neprenehoma iskal odgovorov na tisoč vprašanj, ki mu jih je stavila narava. Drugi so šli mimo, on je z Lamarckom vred obstal in iskal vzrokov. Najnovejši viri prisojajo njegovi teoriji o selekciji in boju za obstanek malo pomena, a ravno tako odkrito poudarjajo dejstvo, da bi bila biologija in deloma tudi fiziologija brez Darwina še danes v povojih. On je dal povod mnogovrstnemu raziskavanju in ne zasluži, da se predoči ljudstvu samo kot mož, ki nam je hotel vtisniti na vsak način pečat živalstva. Iz descendenčne teorije je izvajal konsekvence, smele sicer, a bile so konsekvence.

Nekaj izredno zanimivega in poučnega je rastlinska pošta, ki je po vseh svojih mnogoličnih funkcijah dosti bogato opisana. Seveda bi se bila dala omeniti v svrhu popolnosti še marsikatera rastlina, tako n. pr. pri letalnih pripravah plodov in semen naša lipa ali pa — z ozirom na tehniko aeroplanov — indomalajska buča